

Іван ХОМА

*кандидат історичних наук, доцент
завідувач кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4607-7065>
e-mail: khomaivan@ukr.net*

СТАНОВЛЕННЯ КОМАНДНОГО ОСЕРЕДКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В ЕМІГРАЦІЇ

Встановлено, що після поразки Української національної революції 1917–1921 рр. фактично єдиною силою, зорганізованою для того, щоби продовжувати боротьбу за відродження державності на окупованих РСФРР і Польщею українських землях, стала Українська військова організація (УВО, приблизно до 1924 р. використовується назва Військова організація (ВО)). Досліджено, що її почав формувати командний склад Січових стрільців Армії УНР. Зазначено, що поступово до неї приєднуються ветерани Галицької армії та громадсько-політичні діячі, організаційний осередок концентрувався у Львові. Стверджено, що матеріальною основою спочатку стали зекономлені кошти Січових стрільців, паралельно було налагоджено фінансову підтримку від української еміграції у США. Встановлено, що осінь 1920 р. – осінь 1922 р. – це період формування командного складу, порозуміння між засновниками, певне змагання за домінування та просування свого бачення розвитку ВО, складно проходило налагодження співпраці із громадськими й політичними організаціями Галичини, державними центрами ЗУНР і УНР. Наголошено, що викликом стала ідейна основа: за що боремось у Галичині? За відродження державності тільки в Галичині чи на всіх українських землях? Зауважено, що командуванню ВО вдалося зберегти соборницькі засади діяльності. Спостережено, що в середині жовтня 1922 р. вбивство членами ВО українця С. Твердохліба за співпрацю з польською владою спричинило хвилю арештів, у зв'язку з чим виїхати в еміграцію змушений був і керівник ВО Є. Коновалець – це стало новим викликом для організації, адже треба було приступити до організації керівництва ВО з еміграції та налагодити фінансування. Зазначено, що зупинятися на досягнутому на 1922 р. не було бажання, навпаки – схотілося продовжувати боротьбу, а фінансову допомогу від української еміграції у США ставало все важче отримувати. Встановлено, що Є. Коновалець звернувся про отримання емігрантських коштів на боротьбу до керівництва ЗУНР, вважаючи, що ВО має на них право. Простежено, що керівництво погодилося виділяти частину грошей, які отримували від української еміграції у США, для ВО; у 1923 р. Є. Петрушевич, діяльність якого дотував радянський уряд, почав виділяти частину цих коштів і для ВО – ця інформація репрезентована в документах радянських спецслужб.

Ключові слова: Військова організація, Євген Коновалець, ЗУНР, Ярослав Чиж, Євген Петрушевич, українська еміграція.

Військова організація (ВО) посідає основне місце в історії боротьби за відродження української державності після поразки головних національних сил у визвольних змаганнях 1917–1921 рр. Однак на сьогодні її діяльність залишається малодослідженою. У цій науковій роботі, опираючись на невідомий досі джерельний матеріал, поставлено за мету розкрити роботу Євгена Коновальця для утвердження діяльності ВО в еміграції з кінця 1922 р. по 1923 р., тобто від часу вимушеного виїзду за кордон командира.

У сучасній історіографії фрагментарно деякі аспекти представлені в науково-популярній книзі Олега Павлишина «Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис» (Павлишин, 2013, с. 293–295). Традиційно головним джерелом є праця Зиновія Книша «Власним руслом. Українська військова організація від осені 1922 р. до літа 1924 р.» (Книш, 1966).

У середині листопада 1922 р. Є. Коновалець змушений був виїхати зі Львова за кордон. Це було пов'язано з арештами членів ВО після вбивства Сидора Твердохіба – українця, який сприяв політичній легітимізації польської влади в Галичині. На час виїзду Євгена Коновальця з Галичини до Німеччини у Львові вже перебував Андрій Мельник. Найімовірніше, до міста він приїхав наприкінці вересня – на початку жовтня 1922 р. (Кучерук, Черничко, 2011, с. 412), а не, як пише З. Книш, у липні 1922 р. (Книш, 2019, с. 32–34). Мабуть, Є. Коновалець ще встиг розпочати знайомити А. Мельника зі справами ВО. За даним З. Книша, востаннє вони зустрілися у Львові, за день до виїзду Є. Коновальця, у районі місцевості Погулянка (Книш, 2019, с. 34).

Після майже місяця переховування, Є. Коновалець виїхав до Берліна, а 22 листопада 1922 р. прибув до Праги. Тут декілька днів вирішив відпочити та розпочати подальшу діяльність (Архів, арк. 1). Фактично узявся розбудовувати систему управління революційним рухом і забезпечення з еміграції. Найперше треба було налагодити співпрацю з державним центром Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) у Відні. Цього було складно досягнути, адже від часу заснування лідери ВО максимально старалися бути самостійними, а до кінця вересня 1921 р. навіть опозиційними. Натомість керівництво ЗУНР вдавалося до інформаційної дискредитації, згадуючи їхній попередній етап – діяльність Січових стрільців. Із кінця 1921 р. керівництво ВО в Галичині зберегло головні позиції в українському громадсько-політичному житті та налагодило добру співпрацю з політичними силами, що продовжували орієнтуватися на Є. Петрушевича та уряд ЗУНР загалом. Останні розраховували на революційну діяльність ВО в Галичині, результат якої демонстрував б, що українське населення не змирилося з польською окупацією ЗУНР. Відповідно це позитивно вплине на вирішення долі ЗУНР на міжнародній арені. Загалом Є. Петрушевич та його оточення прагнуло встановити повний контроль над ВО.

Через прамі контакти з Є. Петрушевичем та урядом ЗУНР Є. Коновалець намагався вирішити проблему фінансування роботи еміграційного осередку ВО. Адже до вимушеної еміграції у Галичині майже всі лідери ВО були працевлаштовані. Наприклад, Є. Коновалець працював у філії товариства «Просвіта» ім. М. Шашкевича. Можна було отримати підтримку від українських гуманітарних, фінансових, господарських організацій і громадськості загалом. Не виникало проблем із житлом. В еміграції таких можливостей уже не було. Очевидно, фінансування, яке надходило від еміграції зі США, було недостатнім. У листі від 23 листопада 1922 р. із Праги до Ярослава Чижя, Євген Коновалець нагадав йому, що до США його делегували для

збору коштів на потреби ВО (Лист-5). Однак його роботою не надто задоволені, незважаючи на те, що Я. Чиж мав добрі стартові умови для продуктивної праці (Архів, арк. 2–3). Також у цьому листі пише, що невдовзі таємно повернеться до краю. Був переконаний, що на половині дороги зупинятися не треба. Дає вказівку організувати в американській пресі публікацію інформації про те, що Є. Коновальця польська поліція не заарештувала – йому вдалося виїхати за кордон. На його думку, це допомогло би виїти Андрієві з в'язниці (найімовірніше, йдеться про Мельника). Наприкінці просить передати вітання Миколі Цеглинському та Мирославові Січинському, а також розказати їм про «всі справи як найточніше» (Архів, арк. 1–3).

Із Праги Є. Коновалець переїхав до Відня на переговори з керівництвом ЗУНР про співпрацю та фінансову підтримку. 7 грудня з Відня вкотре відправив листа Я. Чижу. Він починається з того, що декілька днів тому надіслав йому інформаційного листа, щоб той зрозумів, яку вже роботу проведено й очікування на найближчу та дальшу перспективу для ВО. Це мало би сприяти виробленню тактики діяльності у США, усвідомити свої попередні прорахунки в Європі та вже за океаном. Далі зазначив, що після 15 грудня планує скликати у Гданську з'їзд. Розраховував на активність Я. Чижа у США зі збору коштів серед української еміграції. Оцінюючи своє керування ВО, пише, що ця справа вже давно надто популярна. Продовжував бути переконаним, що невдовзі повернеться до Галичини, оскільки польська поліція не має доказів його участі у ВО. Доки повертатися неможливо, планує «осісти в Гданську і звіздам дальше вести всю дальшу роботу». Згадує про Василя Кучабського, який виїшов на волю та запрошений на з'їзд у Гданськ. Закінчується лист словами: «Перед нами тепер дуже великі завдання» (Лист-6, арк. 1–4).

Тоді у Гданську вже діяла експозитура (представництво) ВО. Її організаторами впродовж 1922 р. були Корнило Кізюк, Володимир Мартинець та ін. (Мартинець, 1949, с. 59).

За даними агентурного зведення ДПУ (Державного політичного управління) УСРР, із Праги Є. Коновалець між 1 та 10 грудня 1922 р. їздив у Відень до Є. Петрушевича, який погодився підтримувати ВО (ЗУНР, 2021, с. 10).

Після «погадження конфлікту з Віднем» Є. Коновалець наприкінці 1922 р. поселився в містечку Еберсвальде, приблизно за 60 км на північний схід від Берліна. Сюди приїхала дружина Ольга. Це спокійне містечко вибрав для того, щоб подумати «про все те, що чув та бачив» (Лист-1, арк. 1).

Наприкінці 1922 р. чи на початку 1923 р. у Гданську було проведено з'їзд ВО в еміграції. Серед присутніх був А. Мельник. За результатом з'їзду Є. Коновалець висловив надію, що якщо якась сила не знищить або не ослабить діяльність, то можна розраховувати на добрі результати вже незабаром. План той самий: інтенсивна організаційно-політична і технічна підготовка до загального виступу, час якого невідомий, але готуватися до «Klein krieg-u» (з нім. «Маленька війна») необхідно. Треба належно підготуватися та використати досвід попередньої боротьби, щоб охопити всі землі Західної України. Констатує, що після останніх подій ВО виїшла дещо ослаблена, але полякам не вдалося її розбити. Керівництво організації поступово відновлює активність. Далі Є. Коновалець, як і в кількох наступних листах, дуже критикує діяльність Я. Чижа за його ставлення до уряду ЗУНР: «Коли сьогодні аналізую всю твою діяльність від твого приїзду за кордон аж до твого виїзду до Америки, включно з твоїм останнім вже з корабля листом до президента, то бачу в ній стільки суперечностей, стільки

непослідовності, стільки екстравагантності. Щобільше, не знаю для кого і для чого ти все те робив та що думав тим досягнути». Зі слів Є. Коновальця є підстави вважати: «Що діяльність твоя не була діяльністю відпоручника ВО, а була впливом твоїх настроїв, до речі, дуже змінчивих, в якій не було ні провідної лінії, ні думки». Також Є. Коновалець повідомив, що керівником ВО у краї став А. Мельник, але з тим, що «загальну керму над всіма справами залишив я на даліше у своїх руках» (Лист-1, арк. 2–3).

На цьому з'їзді відповідальним у Гданську за комунікацію з кур'єрами, відправку пошти та військового матеріалу у край був призначений В. Мартинець (Мартинець, 1949, с. 59).

У Відні Є. Коновальцю вдалося порозумітися з урядом ЗУНР, правда деталі невідомі, а також досягнути домовленості про фінансову підтримку ВО. Йшлося про гроші, які уряд мав отримувати від української еміграції у США та частину з них передавати ВО (Лист-3, арк. 1). Власне про це мовиться в листі від 15 січня 1923 р. до Я. Чижа у США. На початку зазначено, що Я. Чиж поїхав до США для збору коштів ВО. Однак, з огляду на «заслуги» перед ЗУНР, існувала загроза його дискредитації серед української еміграції. На думку Є. Коновальця, для розбудови організації треба було співпрацювати з урядом ЗУНР. Адже це відкривало перспективу розраховувати на фінансування, яке отримував уряд від української еміграції зі США. Євген Коновалець писав, що їм у Відні як закордонному представництву ВО вдалось домовитися: «... де обі сторони прирікають собі задержати супроти себе лояльність, взаємно собі допомагати. Пр. [припускаю, що йдеться про президента ЗУНР – І. Х.] зобов'язався зі свого боку 1/3, а коли обставини дозволять то навіть 1/2 всіх фондів, які прийдуть з Америки, відступати військовій організації». Щодо ситуації в Галичині, то, на його думку: «Відносини в краю, а передовсім в самій Во, були того рода, що до дальшого успішного ведення праці Во ... зближення було необхідним» (Лист-3, арк. 1).

У цьому контексті Є. Коновалець згадує Я. Чижу про Студентський конгрес початку липня 1921 р. як провальний захід і такий, що міг стати «остаточним розбиттям Во». Адже після конгресу уряд ЗУНР розгорнув дискредитацію Січових стрільців, не тільки у Відні, а й у краю. А це могло віддалити студентів, більшість з яких перебувала під впливом ЗУНР, від ВО. Зі слів Євгена Коновальця, людиною, яка мала сприяти зближенню уряду з ВО, мав бути Ярослав Индишевський, якого призначили членом закордонної частини ВО. Коновалець дорікає Я. Чижу, що він поставив справу Студентського конгресу вище ВО. Далі пише, що це призвело до того, що замість витратити час та сили на розбудову ВО, довелося полагоджувати непорозуміння (Лист-3, арк. 2–3). Вкотре Є. Коновалець спробував пояснити, чого прагне досягнути в найближчій перспективі: «Наше стремління створити силу, зорганізувати і забезпечити молоду генерацію. Поставити відповідну ідеологію, визначити точний шлях і методи нашої дальшої боротьби...» (Лист-3, арк. 7–8). Наприкінці висловлює сумнів у готовності суспільства до нової революції і досить самокритичний до свого середовища: «Між нашими сьогодні політиками не вижу більше відповідної людини, яка могла сьогодні давати фірму нашій роботі, лише самі ще не доросли до того, щоби вже зараз оперти на себе всю відповідальність і весь тягар політичної роботи, впрочім це навіть зараз не в нашому інтересі» (Лист-3, арк. 7–8).

Очевидно, що постійні заклики Я. Чижа до активності у США з налагодження фінансової допомоги не давали результатів. Окрім того, він все більше віддалявся від ВО та продовжував діяти на свій розсуд. У зв'язку з цим було прийнято рішення

Конференція Начальної команди УВО. Оліва, березень 1923 р. Сидять зліва направо: сотник Володимир Бемко, полковник Андрій Мельник, полковник Євген Коновалець, Володимир Целевич, Ярослав Селезінка, сотник Ярослав Індишевський. Стоять зліва направо: сотник Петро Бакович, сотник Юліян Головінський, сотник Іван Рев'юк, Павло Меркун (Мірчук, 2019, с. 37)

відправити Володимира Целевича до США. Також усе важче було переконати лідерів емігрантських середовищ у потребі надавати фінансову допомогу ВО.

Володимир Целевич, який проживав у Еберсвальді, 21 лютого 1923 р. писав до Ярослава Чижа: «Іду в новий світ не як відпоручник уряду [ЗУНР – І. Х.], лише як відпоручник в.о. і численних крайових організацій. Поза акцією збірок буде моїм завданням нав'язати економічні взаємини між нашими земляками та старим краєм». Цей лист був обумовлений тим, що уряд ЗУНР був проти його поїздки до США. Тому він просив Я. Чижа провести роз'яснювальну роботу на випередження, якщо хтось намагатиметься дискредитувати його (Лист-4, арк. 1).

Ярослав Чиж на березень 1923 р. отримані для ВО кошти надсилав у Берлін до Галі (не вдалося встановити, хто це така). Однак заборонив їй передавати їх організації. Євген Коновалець цей вчинок оцінив «проявом отаманщини серед рядів ВО». Також це було потрактовано як шантаж, який полягав у необхідності не співпрацювати з «фамілією» (урядом ЗУНР), а боротися з нею, щоб «по трупах стариків дійти до влади». Натомість, на думку Є. Коновальця, це завершилося би тим, що, забравши владу у «стариків», вони б передали її до рук «наших дійсних ворогів». Для нього Є. Петрушевич і «його фамілія» – це один епізод у ланцюгу подій, з якого він не робить чогось надзвичайно особливого. Не ставився до Є. Петрушевича як до злочинця, а щобільше вважав, що він має найбільше прав репрезентувати «Галицьку офіційну політику» (Лист-2, арк. 1–3).

Щодо відносин з урядом ЗУНР, то, зі слів Є. Коновальця, вони суто ділові. Про якусь підпорядкованість ВО уряду «не може бути навіть бесіди». Щодо коштів зі США, то вважав, що вони мали право вимагати частину грошей на свою діяльність. Адже їх збирали і передавали уряду ЗУНР для визвольної боротьби. Згадує про заплановану поїздку В. Целевича до США для допомоги у зборі коштів. Водночас акцентує, що це допомога, про яку той просив давно (Лист-2, арк. 4).

Наприкінці Є. Коновалець наголошує, що всі свої акції проводить цілком самостійно й незалежно. Звинувачення про «записання фамілії в революціонери» або отримання булави від Є. Петрушевича – видумка та неправда (Лист-2, арк. 4).

Уряд ЗУНР не відмовлявся від бажання підпорядкувати собі ВО. Далі самостійно відбиватися Є. Коновальцю було складно, до того ж ВО потребувала фінансової підтримки зі сторони уряду ЗУНР. У зв'язку з цим у березні 1923 р. (точна дата не відома) в містечку Оліві, приблизно 20 км від Гданська, Є. Коновалець провів конференцію ВО за участю представників уряду ЗУНР: Ярослава Селезінки (військовий міністр), Володимира Бачинського і Зенона Пеленського від «Народного комітету» та «Міжпартійної ради». ВО представляли: Євген Коновалець, Андрій Мельник (крайовий комендант ВО), Ярослав Индишевський, Дмитро Герчанівський, Петро Бакович, Юліан Головінський (комендант округи Рава-Руська–Чесанів–Любачів), Іван Ревюк (комендант округи Коломия), Володимир Бемко (комендант округи Бережани) та Павло Меркун (представник УВО на Холмщині) (Мірчук, 2019, с. 36; Книш, 2019, с. 37–39).

На спільному фото після закінчення конференції зафіксовано дев'ять осіб: Є. Коновальця, А. Мельника В. Целевича, В. Бемка, Я. Селезінку, Я. Индишевського, П. Баковича, Ю. Головінського, І. Рев'юка та П. Меркуна. На думку З. Книша, присутні на фото – це учасники політичної частини конференції, де мовилося про відносини між ЗУНР і ВО. Керівництво ВО в питаннях Галичини та ставлення до Польщі продемонструвало готовність продовжувати співпрацювати, натомість відмовилося займатися лише антипольською діяльністю. Було заявлено позицію відстоювати засади соборності (Мірчук, 2019, с. 36–37; Книш, 1966, с. 45–46). Це означало не забувати про окуповану РСФРР УНР, об'єднувати в лавах ВО представників всіх українських земель і розвивати її як всеукраїнську організацію. Представництво ЗУНР дало зрозуміти, що від своїх намірів не відмовляється.

Пильно за відносинами між Є. Петрушевичем і Є. Коновальцем в еміграції стежили та документували їх працівники закордонного відділу ДПУ УСРР. На їхню думку, Є. Коновалець зміг зберегти свої позиції й отримувати в 1923 р. фінансування. Правда, Є. Петрушевич надавав їм кошти, які отримував від радянського уряду. Зокрема, в одному з аналітичних зведень, мабуть, на другу чверть 1924 р., зазначено, що на діяльність Є. Петрушевича найбільше впливало фінансове становище, зв'язки з німцями й особистість Є. Коновальця. Далі стверджено, що більшість його колишніх прихильників вважає, що він упродовж минулого та на початку поточного року користувався субсидіями радянського уряду. Розподіл коштів спричинив найбільше нарікань у колишніх прихильників, особливо те, що більшість грошей «виманив Коновалець на потреби ніким не відомі і ніким не контролюємі». І взагалі, Є. Петрушевич опинився у грошовій залежності та під впливом Є. Коновальця (ЗУНР, 2021, с. 10).

Також зазначено, що скандал, який розгорнувся навколо коштів радянського уряду, буде відомий у Львові. До тих, хто сприяє розгортанню цього скандалу, від-

носять і Є. Коновальця. Щодо підозри співпраці останнього з поляками, то доказів немає. Здогадки пов'язані з тим, що після арештів кінця 1922 р. залишилися неушкодженим, і з товаришуванням із В. Бачинським. Не забули і про поїздку В. Целевича до США. За їхніми даними, він провалив збір грошей, а також припускають, що це зробив спеціально (ЗУНР, 2021, с. 10).

Відзначають наміри Є. Коновальця оточити Є. Петрушевича своїми людьми. Одним із них є Ріко Ярій. Окремо зазначено, що де з'являється Є. Коновалець, там робота псується та гальмується. Ця теза дещо неоднозначна: йдеться про нього як про поганого керівника чи навпаки як про того, хто псує та гальмує радянські впливи? Бо далі зазначено, що, за свідченням деяких осіб, він це відчував і переживав, щоб не втратити фінансування. На думку інформаторів, його можна вважати «дрібним честолюбцем та інтриганом по натурі» (ЗУНР, 2021, с. 11).

Натомість у них не було сумніву, що Є. Коновалець «ярий ненависник всякої Росії і веде боротьбу на два фронти, проти поляків і проти Соввлади» (ЗУНР, 2021, с. 11). За характером використовує будь-які засоби, щоби примкнути туди, де вигідно в поточній ситуації. На час написання аналітичної інформації його розглядали як людину, яка не відіграє значної ролі, з польськими службами безпеки зв'язку не підтримує, але за потреби співпрацюватиме з ними або будь-якими іншими організаціями. Багато невдалих його ініціатив пов'язано із провокаціями через поганий підбір виконавців і бажанням усіх собою затьмарювати (ЗУНР, 2021, с. 11).

На сьогодні не відомі документи, які б засвідчували позицію Є. Коновальця щодо коштів від радянського уряду, що йому їх надавав Є. Петрушевич. Зокрема, чи знав про їхнє походження, якщо знав, то як це пояснював, чи мав якісь окремі зобов'язання тощо.

Отже, основним, що було потрібно для діяльності ВО в еміграції, – це налагодження стабільного фінансування. Адже отримувати достатньо коштів від еміграції на 1923 р. ставало все важче. У цій ситуації Є. Коновалець вирішив опертися на керівника Є. Петрушевича й очолюваний ним державний осередок ЗУНР.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Архів: Архів дослідницького центру історії імміграції, Університет Мінесоти, ф. Ярослав Чиж, коробка 2.

ЗУНР: Західноукраїнська Народна Республіка 1920–1930 років ХХ століття в архівних документах. (2021). Київ: Служба зовнішньої розвідки України. Галузевий державний архів. [https://szru.gov.ua/download/archive/%D0%97%D0%A3%D0%9D%D0%A0%20\(%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB\)%20%D0%B2%D0%B5%D0%B1-%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf](https://szru.gov.ua/download/archive/%D0%97%D0%A3%D0%9D%D0%A0%20(%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB)%20%D0%B2%D0%B5%D0%B1-%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf)

Книш, З. (1966). *Власним руслom. Українська військова організація від осені 1922 р. до літа 1924 р.* Торонто.

Книш, З. (2019). *Власним руслom. Українська військова організація від осені 1922 р. до літа 1924 р.* Івано-Франківськ.

Кучерук, О. Черченко, Ю. (упоряд.). (2011). *Андрій Мельник. 1890–1964. Спогади. Документи. Листування.* Київ.

Лист-1: Лист Є. Коновальця до Я. Чижа (дата написання відсутня). *Архів Ольги Кузьмович.* (Копію листа надав Андрій Салюк, яку зробив з оригіналу).

Лист-2: Лист Є. Коновальця до Я. Чиж від 13 березня 1923 р. *Архів Ольги Кузьмович*. (Копію листа надав Андрій Салюк).

Лист-3: Лист Є. Коновальця до Я. Чиж від 15 січня 1923 р. *Архів Ольги Кузьмович*. (Копію листа надав Андрій Салюк).

Лист-4: Лист Є. Коновальця до Я. Чиж від 21 лютого 1923 р. *Архів дослідницького центру історії імміграції, Університет Мінесоти*, ф. Ярослав Чиж, кор. 2.

Лист-5: Лист Є. Коновальця до Я. Чиж від 23 листопада 1922 р. *Архів дослідницького центру історії імміграції, Університет Мінесоти*, ф. Ярослав Чиж, кор. 2.

Лист-6: Лист Є. Коновальця до Я. Чиж від 7 грудня 1922 р. *Архів дослідницького центру історії імміграції, Університет Мінесоти*, ф. Ярослав Чиж, кор. 2.

Мартинець, В. (1949). *Від УВО до ОУН: спогади та матеріяли до передісторії та історії українського організованого націоналізму*. Вінніпег.

Мірчук, П. (2019). *Нарис історії ОУН 1920–1939*. Київ.

Павлишин, О. (2013). *Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис*. Львів.

REFERENCES

Arkhib doslidnytskoho tsentru istorii immihratsii, Universytet Minnesoty, f. Yaroslav Chyzh, korobka 2 (in Ukrainian).

Zakhidnoukrainska Narodna Respublika 1920–1930 rokiv XX stolittia v arkhivnykh dokumentakh. (2021). Kyiv: Sluzhba zovnishnoi rozvidky Ukrainy. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv. [https://szru.gov.ua/download/archive/%D0%97%D0%A3%D0%9D%D0%A0%20\(%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB\)%20%D0%B2%D0%B5%D0%B1-%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf](https://szru.gov.ua/download/archive/%D0%97%D0%A3%D0%9D%D0%A0%20(%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB)%20%D0%B2%D0%B5%D0%B1-%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf) (in Ukrainian).

Knysh, Z. (1966). *Vlasnym ruslom. Ukrainska viiskova orhanizatsiia vid oseni 1922 r. do lita 1924 r.* Toronto (in Ukrainian).

Knysh, Z. (2019). *Vlasnym ruslom. Ukrainska viiskova orhanizatsiia vid oseni 1922 r. do lita 1924 r.* Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

Kucheruk, O., Cherchenko, Yu. (Comp.). (2011). *Andrii Melnyk. 1890–1964. Spohady. Dokumenty. Lystuvannia*. Kyiv (in Ukrainian).

Lyst Ye. Konovaltsia do Ya. Chyzh (data napysannia vidsutnia). *Arkhib Olhy Kuzmovych*. (Kopiiu lysta nadav Andrii Saliuk) (in Ukrainian).

Lyst Ye. Konovaltsia do Ya. Chyzh vid 13 bereznia 1923 r. *Arkhib Olhy Kuzmovych*. (Kopiiu lysta nadav Andrii Saliuk) (in Ukrainian).

Lyst Ye. Konovaltsia do Ya. Chyzh vid 15 sichnia 1923 r. *Arkhib Olhy Kuzmovych*. (Kopiiu lysta nadav Andrii Saliuk) (in Ukrainian).

Lyst Ye. Konovaltsia do Ya. Chyzh vid 21 liutoho 1923 r. *Arkhib doslidnytskoho tsentru istorii immihratsii, Universytet Minnesoty*, f. Yaroslav Chyzh, kor. 2 (in Ukrainian).

Lyst Ye. Konovaltsia do Ya. Chyzh vid 23 lystopada 1922 r. *Arkhib doslidnytskoho tsentru istorii immihratsii, Universytet Minnesoty*, f. Yaroslav Chyzh, kor. 2 (in Ukrainian).

Lyst Ye. Konovaltsia do Ya. Chyzh vid 7 hrudnia 1922 r. *Arkhib doslidnytskoho tsentru istorii immihratsii, Universytet Minnesoty*, f. Yaroslav Chyzh, kor. 2 (in Ukrainian).

Martynets, V. (1949). *Vid UVO do OUN: spohady ta materiialy do predistorii ta istorii ukrainskoho orhanizovanoho natsionalizmu*. Vinnipeh (in Ukrainian).

Mirchuk, P. (2019). *Narys istorii OUN 1920–1939*. Kyiv (in Ukrainian).

Pavlyshyn, O. (2013). *Yevhen Petrushevych (1863–1940). Ilyustrovanyi biohrafichnyi narys*. Lviv (in Ukrainian).

Ivan KHOMA

PhD (History), Associate Professor

Head of the Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage

Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4607-7065>

e-mail: khomaivan@ukr.net

ESTABLISHMENT OF THE COMMAND CENTER OF THE UKRAINIAN MILITARY ORGANIZATION IN EMIGRATION

After the defeat of the Ukrainian National Revolution of 1917–1921, in fact the only force that was organized to continue the struggle for the revival of statehood on the Ukrainian lands occupied by the RSFSR and Poland became the Ukrainian Military Organization (until approximately 1924, the name Military Organization was used – VO). This organization began to be formed by the command staff of the Sich Riflemen (Sichovykh striltsiv) of the Army of the Ukrainian People's Republic. It is gradually being joined by veterans of UGA and public and political figures. The organizational center was concentrated in Lviv. The material basis initially became the saved funds of the Sichovykh stril'tsiv, in parallel, financial support was established from Ukrainian emigration to the USA. The fall of 1920 – the fall of 1922 was the period of formation of the command structure, understanding between the founders, a certain even competition for dominance and promotion of their vision of the development of VO. It was difficult to establish cooperation with public and political organizations of Galicia, state centers of ZUNR and UNR. The challenge was the ideological basis. What are we fighting for in Galicia? For the revival of statehood only in Galicia or on all Ukrainian lands. The command of the VO managed to preserve the Sobornytsky principles of activity. In mid-October 1922, the killing of Sidor Tverdokhlib, a Ukrainian, by members of the Military Organization, for cooperating with the Polish authorities, caused a wave of arrests. In connection with this, the head of VO Yevhen Konovalets was also forced to emigrate. This became a new challenge for the organization, because it was necessary to start organizing the leadership of the Higher Education Institution on emigration and establishing funding. There was no desire to stop at what had been achieved in 1922, but on the contrary, there was a desire to continue the struggle. Financial aid from Ukrainian emigration to the USA became more and more difficult to obtain. Yevhen Konovalets applied to the leadership of ZUNR to receive emigrant funds for the struggle. He believed that VO has the right to these funds. The leadership of ZUNR agreed to allocate a part of the money received from Ukrainian emigration to the USA for VO. In 1923, Y. Petrushevych, whose activities were subsidized by the Soviet government, began to allocate a part of these funds to VO as well. This information is represented in the documents of the Soviet special services.

Keywords: Military organization, Yevhen Konovalets, ZUNR (WUPR), Yaroslav Chyzh, Yevhen Petrushevych, Ukrainian emigration.